

УДК 911.3

Тарас Погребський

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасні суспільно-географічні особливості первинної захворюваності, поширеності хвороб та смертності населення України. Проаналізовано динаміку показників первинної захворюваності та поширеності хвороб серед населення України в період з 2006 по 2012 роки. Побудована картосхема на якій відображена територіальна диференціація рівнів первинної захворюваності та поширеності хвороб серед населення України в 2012 році. Визначено структуру основних причин первинної захворюваності, поширеності хвороб та смертності населення України.

Ключові слова: первинна захворюваність, поширеність хвороб, смертність, населення України.

Тарас Погребський. ОСОБЕННОСТИ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ И СМЕРТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ. В статье рассмотрены современные общественно-географические особенности первичной заболеваемости, распространенности болезней и смертности населения Украины. Проанализирована динамика показателей первичной заболеваемости и распространенности болезней среди населения Украины в период с 2006 по 2012 годы. Построена картосхема на которой отражена территориальная дифференциация уровней первичной заболеваемости и распространенности болезней среди населения Украины в 2012 году. Определена структура основных причин первичной заболеваемости, распространенности болезней и смертности населения Украины.

Ключевые слова: первичная заболеваемость, распространенность болезней, смертность, население Украины.

Taras Pogrebnyi. THE FEATURES OF MORBIDITY AND MORTALITY OF UKRAINIAN POPULATION. The article deals with contemporary social and geographical features of the primary disease, disease prevalence and mortality of Ukrainian population. The dynamics of the primary indicators of incidence and prevalence of disease among the population of Ukraine in the period from 2006 to 2012 is analysed. A map that shows the territorial differentiation of levels of primary incidence and prevalence of disease among the population of Ukraine in 2012 was built. The structure of the main causes of primary disease, disease prevalence and mortality of Ukrainian population has been defined.

Keywords: primary incidence, disease prevalence, mortality, population of Ukraine.

Постановка проблеми. Стан здоров'я населення є показником соціально-економічного розвитку країни, невід'ємною складовою рівня та якості життя людей. Сучасний рівень розвитку економіки України та її регіонів характеризується кардинальними змінами в усіх сферах діяльності, у тому числі і у системі охорони здоров'я, від ефективності функціонування якої залежить здоров'я нації – найвищої цінності держави. Здоров'я людини визнається у світі настільки важливим, що ця характеристика першою входить до індексу людського розвитку – універсального показника рівня суспільного розвитку тієї чи іншої країни. Одним із найважливіших завдань держави є збереження здоров'я населення як основного потенціалу виробничих ресурсів країни. Вивчення тенденцій захворюваності та поширеності хвороб серед населення є важливою складовою планування стратегічних напрямків розвитку, як системи охорони здоров'я, так і держави в цілому. У зв'язку з цим і виникає потреба деталізації досліджень на національному та регіональному рівнях.

Метою дослідження є суспільно-географічний аналіз сучасних тенденцій первинної захворюваності, поширеності хвороб та смертності населення України.

Аналіз попередніх досліджень. Суспільно-географічні дослідження системи охорони здоров'я в Україні є малочисленими, хоча проблеми захворюваності населення і оптимальної організації системи охорони здоров'я на національному та регіональному рівнях є достатньо важливими. Як приклад, можна навести роботи О. Романів (2003) [7], Мартусенко (2005) [2], Г. Баркової із співавторами (2006, 2009) [1;4], Х. Подвірної (2007) [6], Н. Мезенцевої із співавтором (2009) [3], Д. Шиян (2012) [8] та інших дослідників.

Виклад основного матеріалу. Захворюваність населення – комплексне поняття, що включає в себе показники, які характеризують рівень різноманітних захворювань та їх структуру серед усього населення або його окремих груп на певній території. Захворюваність населення посідає особливе місце в комплексі медико-соціальних показників, адже саме вона є основною причиною смертності, а також тимчасової та стійкої втрати працездатності населення, що в свою чергу призводить до значних економічних втрат суспільства, негативно впливає на здоров'я майбутніх поколінь і зменшення чисельності населення. Показники захворюваності населення є одними із найбільш інформативних критеріїв діяльності органів і закладів охорони здоров'я та ефективності проведення лікувальних, профілактичних, соціальних та інших заходів. При аналізі захворюваності населення слід розглядати поняття **первинна захворюваність** та **поширеність хвороб**.

Первинна захворюваність – рівень вперше зареєстрованих захворювань за календарний рік на певній території; при цьому враховуються всі гострі та вперше встановлені протягом року хронічні захворювання.

Поширеність хвороб – рівень усіх зареєстрованих захворювань за календарний рік на певній території: гострих і хронічних (зареєстрованих при першому звертанні в поточному році, а виявлених як в поточному, так і в попередні роки).

Соціально-економічні негаразди, що спостерігаються останнім часом у нашій країні, призвели до зниження рівня і якості життя населення та погіршення стану його здоров'я. Серед факторів, що зумовлюють негативні тенденції у стані здоров'я населення, варто виділити постійне погіршення екологічної ситуації, бідність, спосіб життя та побуту, неякісне та незбалансоване харчування, зловживання алкоголем, поширення наркоманії, тютюнопаління то-

що. Не останнє місце у погіршенні стану здоров'я відіграє рівень розвитку системи охорони здоров'я та якість надання медичних послуг. Слід зазначити, що саме стан здоров'я населення є індикатором рівня медичного обслуговування на певній території.

Динаміку первинної захворюваності та поширеності хвороб серед усього населення України представлено на рис. 1. Аналіз показників поширеності хвороб свідчить про те, що останніми

роками спостерігалась стійка тенденція до їх зростання. З 2006 по 2011 рр. показник поширеності хвороб серед усього населення зріс на 7,2%. Лише в 2012 році спостерігається незначне його зниження на 0,9% порівняно з 2011 роком. Рівень первинної захворюваності за останні два роки знизився на 5,1%, що свідчить про стабілізацію позитивної тенденції зниження кількості вперше виявлених захворювань серед населення України.

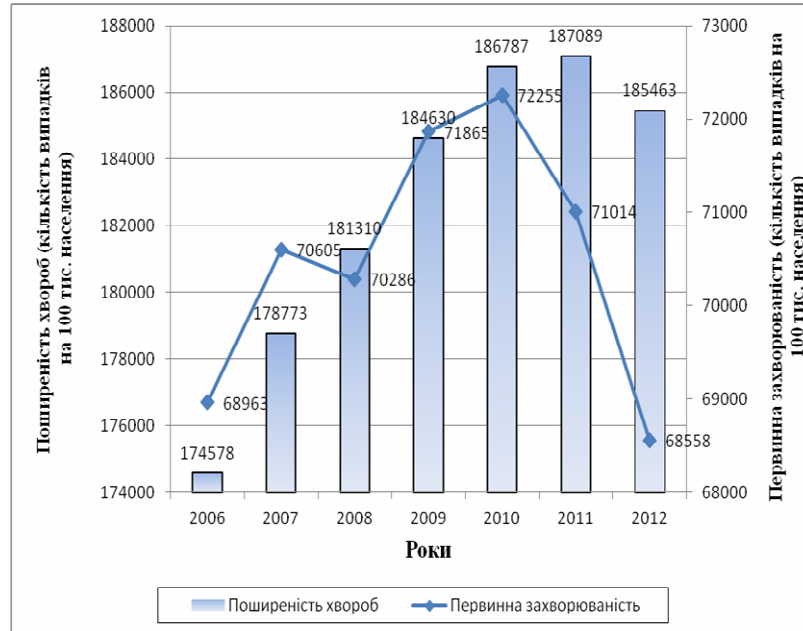

Рис. 1. Динаміка первинної захворюваності та поширеності хвороб серед населення України за 2006-2012 рр. (побудовано за даними [5])

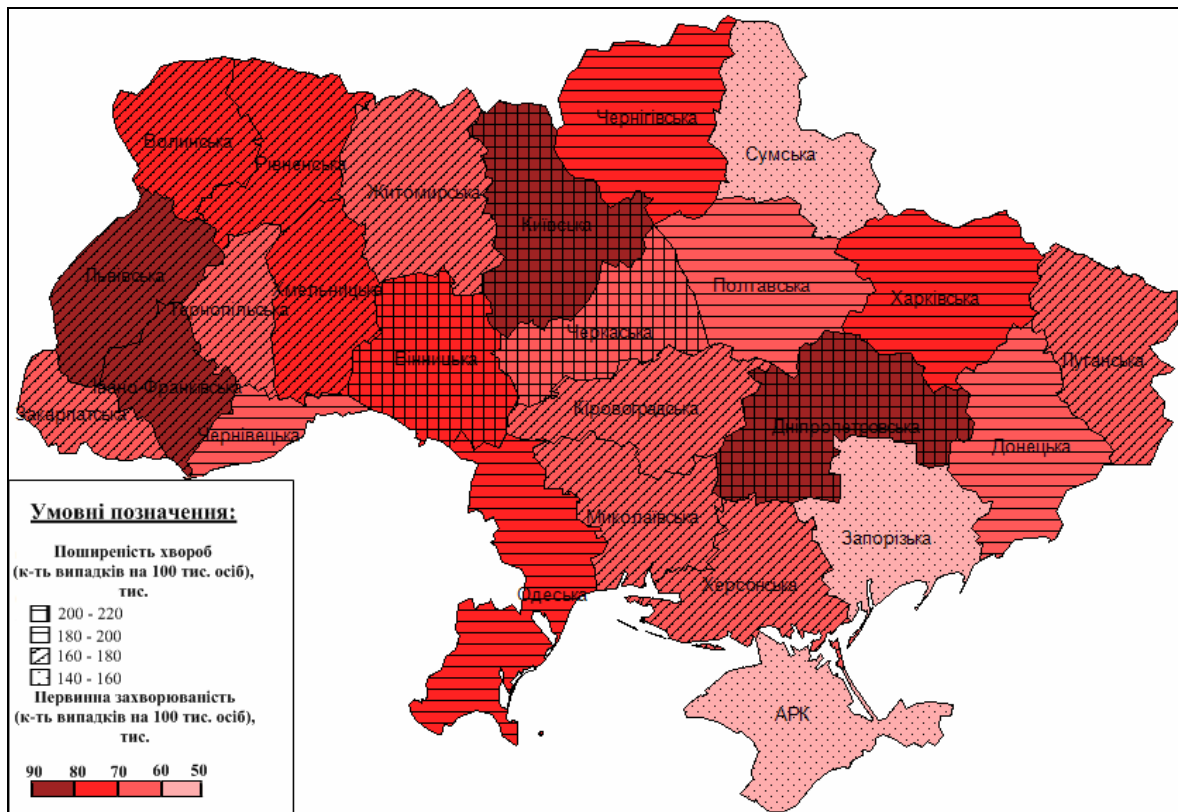

Рис. 2. Первинна захворюваність та поширеність хвороб серед населення України, 2012 р. (побудовано за даними [5])

Територіальні особливості первинної захворюваності та поширення хвороб серед населення України представлені на рис. 2. Найвищі рівні первинної захворюваності за підсумками 2012 р. були зареєстровані в Київській (89850), Івано-Франківській (87228), Львівській (82450) та Дніпропетровській (80979) областях при середньому по Україні значенні 68558 на 100 тис. всього населення. Найнижчі рівні первинної захворюваності у 2012 р. зареєстровано серед населення Сумської (50499) та Запорізької (51163) областей, а також АР Крим (51413).

Найвищі рівні поширеності хвороб за підсумками 2012 р. були зареєстровані в Київській

(221893), Вінницькій (212425), Дніпропетровській (206362), та Черкаській (200511) областях при середньому по Україні значенні 185463 на 100 тис. всього населення. Найнижчі рівні поширеності хвороб у 2012 р. зареєстровано серед населення АР Крим (147616) та Запорізької (146684) області.

Структуру первинної захворюваності населення України наведено на рис. 3. Її традиційно формують хвороби органів дихання (42,4%), системи кровообігу (7,4%), органів травлення (6,9%), сечостатевої системи (6,6%), шкіри та підшкірної клітковини (6,0%), ока та придаткового апарату (5,2%) та інші.

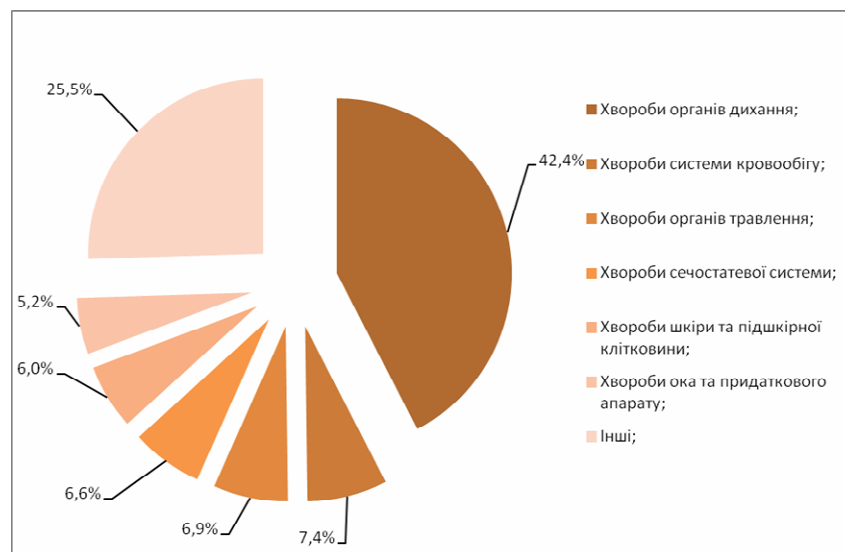

Рис. 3. Структура первинної захворюваності населення України, 2012 р. (побудовано за даними [5])

На зниження показника первинної захворюваності за останні два роки суттєвий вплив мали зниження показників за наступними класами хвороб: розлади психіки та поведінки (17,4%), хвороби крові (7,7%), хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (6,3%), хвороби системи кровообігу (4,9%), хвороби органів травлення (4,4%), травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників (3,9%), хвороби нервової системи (2,4%).

Структуру поширеності хвороб наведено на рис. 4. Її формують хвороби системи кровообігу (31,5%), органів дихання (19,2%), органів травлення (9,7%), хвороби сечостатевої системи (5,4%), хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (5,4%), хвороби ока та придаткового апарату (5,0%), хвороби ендокринної системи (4,7%) та інші.

Показники поширеності хвороб серед всього населення за основними класами хвороб в динаміці за останні п'ять років мають різноспрямовані тенденції. Так зросла поширеність новоутворень – на 10,5%, хвороб ендокринної системи – на 8%, хвороб системи кровообігу – на 5,6%, хвороб ока та його придаткового апарату – на 3,2%, хвороб вуха та соскоподібного відростка – на 2,7%, хвороб сечостатевої системи – на 2,8%. Зниження показників поширеності зафіксовано за наступними класами хвороб: травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх

чинників (3,5%), розлади психіки та поведінки (2,9%), хвороби шкіри та підшкірної клітковини (1,1%), хвороби органів дихання (1%).

Структуру причин передчасної смертності населення України наведено на рис. 5. Основними причинами передчасної смертності населення України є хвороби системи кровообігу (65,8%), новоутворення (14%), зовнішні причини смерті (6,2%), хвороби органів травлення (4,2%), хвороби органів дихання (2,5%).

Спостерігається високий рівень передчасної смертності серед населення працездатного віку, особливо чоловіків. Це є наслідком не стільки біологічних факторів, скільки результатом нездорового способу життя, нераціонального харчування, несприятливих умов праці, зловживання алкоголем та курінням, а також стресів, викликаних соціальними причинами (неможливістю мати постійну роботу та забезпечити належне життя сім'ї). За оцінкою фахівців Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів за період 2005-2010 рр., демографічні втрати України внаслідок передчасної смертності становили понад 2,7 млн. осіб (із них 63% – чоловіки). Погіршує ситуацію зі смертністю в Україні стрімке зростання нових інфекційних хвороб (СНІД, атипова пневмонія, хіміорезистентний туберкульоз).

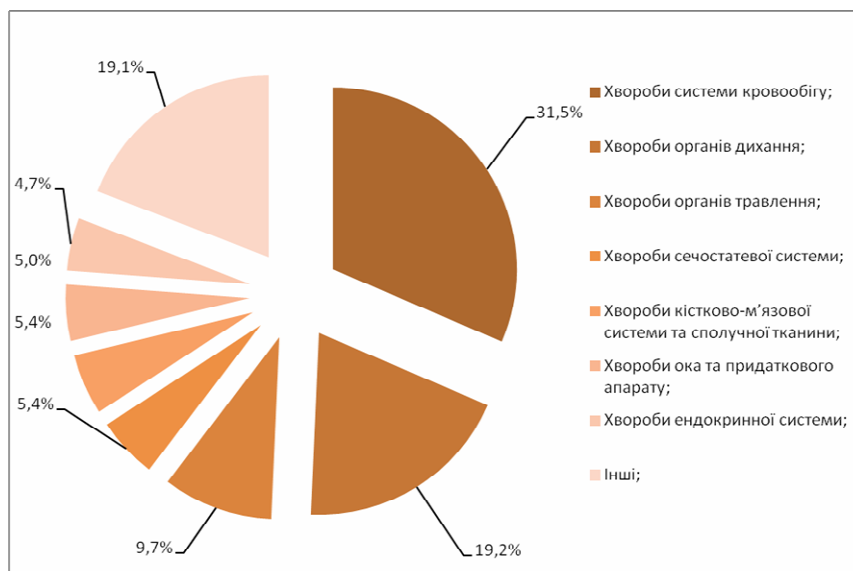

Рис. 4. Структура поширеності хвороб серед населення України, 2012 р. (побудовано за даними [5])

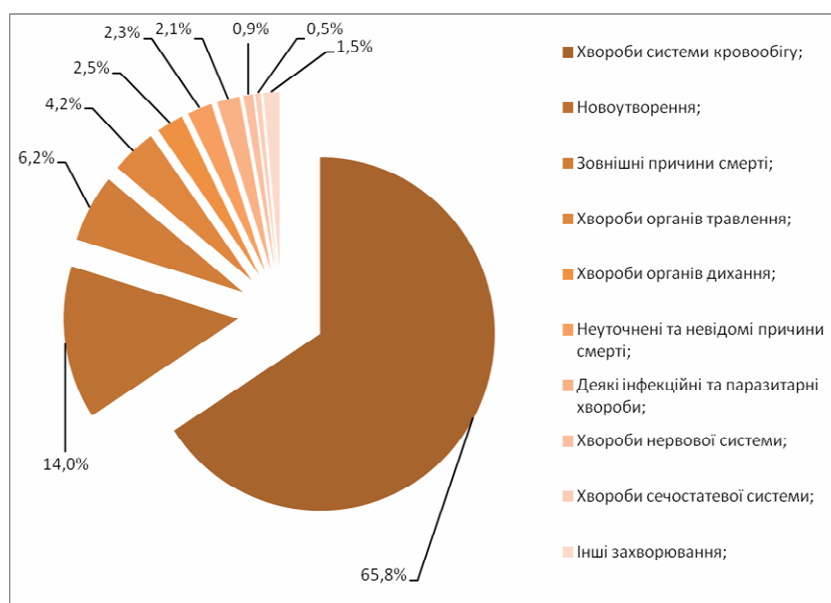

Рис. 5. Структура причин передчасної смертності населення України, 2012 р. (побудовано за даними [5])

Висновки. Соціально-економічні негаразди, що спостерігаються останнім часом у нашій країні, призвели до зниження рівня і якості життя населення та погіршення стану його здоров'я. Для підтримки позитивної тенденції зниження показників захворюваності населення в країні, владі потрібно реалізувати комплекс заходів, направлених на зміни у системі медичного обслуговування населення за рахунок більш ефективного використання ресурсів. Основними пріоритетними напрямками реформування, мають стати розвиток первинної медико-санітарної

допомоги на принципах сімейної медицини, структурна реорганізація системи медичного обслуговування, перехід на контрактні умови надання медичної допомоги, зміцнення фінансової бази із забезпеченням в першу чергу фінансування гарантованого державою обсягу медичної допомоги, розвиток страхової медицини, здійснення раціональної кадрової і фармацевтичної політики. Реалізація останніх сприятиме не лише зміцненню здоров'я нації, а й покращенню усіх соціально-економічних показників.

Список використаних джерел:

1. Barkova H.A. *Terytorialna organizaciya medychnoyi systemy Kharkivskoyi oblasti ta shlyakhy yiyi vdoskonalennya: avtoref. dys. na здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02. «Економічна та соціальна географія»* / H.A. Barkova. – Kharkiv, 2006. – 23 s. [Баркова Г.А. Територіальна організація медичної системи Харківської області та шляхи її вдосконалення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02. «Економічна та соціальна географія» / Г.А. Баркова. – Харків, 2006. – 23 с.]

2. Martusenko I.V. Terytorialna organizaciya medychnoho kompleksu Vinnytskoyi oblasti: avtoref. dys. na здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / I.V. Martusenko. – К., 2005. – 21 s. [Мартусенко І.В. Територіальна організація медичного комплексу Вінницької області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / I.V. Martusenko. – К., 2005. – 21 с.].
3. Mezentseva N.I. Suspilno-geografichnyj analiz zakhvoryuvanosti naseleennya regioniv Ukrainy / N.I. Mezentseva, S.P. Batyuchenko // Chasopys socialno-ekonomichnoyi geografii: mizhregionalnyj zb. naukovykh prats. – Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina, 2009. – Вур. 7(2). – С. 130-134. [Мезенцева Н.І. Суспільно-географічний аналіз захворюваності населення регіонів України / Н.І. Мезенцева, С.П. Батиченко // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний зб. наукових праць. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – Вип. 7(2). – С. 130-134].
4. Nemets L.M. Medychna haluzь Kharkivskoyi oblasti: terytorialni osoblyvosti, problemy ta shlyakhy vdoskonalennya (suspilno-geografichni aspekty): [monografiya] / Nemets L.M., Barkova H.A., Nemets K.A. – К.: Четверта хвиля, 2009. – 224 s. [Немець Л.М. Медична галузь Харківської області: територіальні особливості, проблеми та шляхи вдосконалення (суспільно-географічні аспекти): [монографія] / Немець Л.М., Баркова Г.А., Немець К.А. – К.: Четверта хвиля, 2009. – 224 с.].
5. Ofitsiynyj sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhytm dostupny: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>].
6. Podvirna Kh.Y. Geoprostorova kharakterystyka zakhvoryuvanosti naseleennya oblasnoho regionu (na prykladi Lvivskoyi oblasti) / Kh.Y. Podvirna // Geografiya, geoekologiya: opyt nauchnykh issledovaniy: materialy IV Mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii studentov i aspirantov, posvyashchenoy 175-letiyu so dnya rozhdenia vydayushchegosya issledovatelya Pridneprovya Aleksandra Aleksandrovicha Polya (19 – 20 aprelya 2007 g.). - Dnepropetrovsk, 2007 [Подвірна Х.Є. Геопросторова характеристика захворюваності населення обласного регіону (на прикладі Львівської області) / Х.Є. Подвірна // Географія, геоєкологія: опыт научных исследований: материалы IV Международной научной конференции студентов и аспирантов, посвященной 175-летию со дня рождения выдающегося исследователя Приднепровья Александра Александровича Поля (19 – 20 апреля 2007 г.). – Днепропетровск, 2007].
7. Romaniv O.Ya. Medyko-geografichni osnovy zdorovya dytyachoho naseleennya (na materialakh Khmelnytskoyi oblasti): avtoref. dys... na здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / O.Ya. Romaniv. – Lviv, 2003. – 21 s. [Романів О.Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.Я. Романів. – Львів, 2003. – 21 с.].
8. Shuyan D.V. Terytorialni osoblyvosti zakhvoryuvanosti naseleennya m. Kryvuj Rih yak centru staropromyslovoho rayonu: avtoref. dys... na здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / D.V. Shuyan. – Kharkiv, 2012. – 22 s. [Шуян Д.В. Територіальні особливості захворюваності населення м. Кривий Ріг як центру старопромислового району: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Д.В. Шуян. – Харків, 2012. – 22 с.].

Summary

Taras Pogrebnyi. THE FEATURES OF MORBIDITY AND MORTALITY OF UKRAINIAN POPULATION.

The health of the population is an indicator of the socio-economic development, an integral part of the level and the quality of life in the country. The current economic situation in Ukraine and its regions is characterized by the dramatic changes in all spheres including health care. The health of the nation depends on the effectiveness of this situation.

Morbidity – a comprehensive concept that includes indicators that characterize the level of various diseases and their structure in the general population or specific groups in a particular area. Morbidity takes a special place in the complex of medical and social performance, in fact it is a major cause of mortality as well as temporary and permanent disability of the population, which in turn leads to significant economic losses in society, negatively affects on the health of future generations and a decrease in population. Morbidity of population is the most informative criteria of health care system activities.

The article deals with contemporary social and geographical features of the primary disease, disease prevalence and mortality of Ukrainian population. The dynamics of the primary indicators of incidence and prevalence of disease among the population of Ukraine in the period from 2006 to 2012 is analysed. A map that shows the territorial differentiation of levels of primary incidence and prevalence of disease among the population of Ukraine in 2012 was built. The structure of the main causes of primary disease, disease prevalence and mortality of Ukrainian population has been defined.

Keywords: primary incidence, disease prevalence, mortality, population of Ukraine.